

EL POBLAMENT IBÈRIC AL TERME DE CUNIT

JAUME CASAÑAS I MESTRE

El poblament ibèric al terme de Cunit ens apareix documentat en un total de cinc jaciments, ben catalogats tots ells mitjançant la ceràmica típica de l'època. Es tracta d'un poblament dispers, per altra banda nombrós, tenint en compte l'època estudiada. Manté un símil constant amb altres termes veïns de la façana marítima del Penedès on es fa palès un intens tràfic comercial amb marxants punicoebusitans. Una relació que, sens dubte, va tenir el seu propi pes en la transformació dels hàbits i dels costums d'aquests primers pobladors de la comarca.

EL POBLAMENT IBÈRIC AL TERME DE CUNIT

INTRODUCCIÓ

Fins fa ben poc no es coneixia pràcticament res sobre els primers pobladors del terme de Cunit. Les primeres notícies arrencaven sempre de l'època medieval.⁽¹⁾

A causa d'una prospecció sistemàtica de la comarca feta en els primers anys de la dècada dels vuitanta, endegada sota l'impuls d'en Joan Santacana i d'en Joan Sanmartí, avui dia ja es té una visió prou consistent sobre el que fou el poblament protohistòric de la zona, i, en aquest particular, del terme de Cunit. A tot això, hi hem d'afegir la darrera troballa del Fondo d'en Roig, mercès als treballs de les obres de l'autopista Sitges-el Vendrell.⁽²⁾

En l'actualitat tenim documentats un total de cinc jaciments ibèrics, si bé dos d'ells sembla que van tenir continuïtat en temps posteriors, en ésser romanitzats i convertit, almenys un, en una probable vil·la romana.

Per anomenar-los utilitzarem la terminologia popular dels llocs on han estat trobats: el Corral del Castell,⁽³⁾ Puig Pelós,⁽⁴⁾ el Fondo d'en Roig,⁽⁵⁾ l'avenc de Sant Antoni⁽⁶⁾ i les Figueretes.⁽⁷⁾

Naturalment, no vol dir això que aquests cinc jaciments hagin estat els únics del terme. És probable que en algun altre punt n'hi hagués algun més, però possiblement en el decurs dels segles se

n'haurien perdut les traces, amb els treballs agrícoles de generacions i generacions de pagesos.

CARACTERÍSTIQUES GENERALS DELS ASSENTAMENTS

Diversos estudis han pogut demostrar que les vil·les romanes havien estat els precedents de moltes de les actuals masies,⁽⁸⁾ però a poc a poc veiem com moltes d'aquestes vil·les estan assentades al costat o a sobre mateix de petits assentaments camperols d'època ibèrica.

Bé, en primer lloc voldríem fer un apartat per comentar la situació de tots els jaciments abans esmentats. L'actual recorregut de la carretera C-246 de Sitges a Calafell marca pràcticament el límit entre la terra ferma i tot el que eren les maresmes del Penedès, zona baixa al costat de la platja, inundada bona part de l'any per les tempestes d'hivern.⁽⁹⁾ Zona amb grans recursos alimentaris com aus aquàtiques, pesca i recol·lecció de mol·luscos, especialment de tellines. Les restes d'aquestes petites petxines són presents a tots els jaciments de la zona costanera i fan palesa la seva incidència en la dieta alimentària d'aquests primers pobladors.

Malgrat que avui ja no en queda gaire gran cosa, aquestes terres baixes es coneixien com els Prats, que a cada terme portaven afegit el nom de cada poble. És a dir, els Prats de Cunit, els Prats de Segur, els Prats de Cubelles, etc.

És tota aquesta línia de la costa que s'estén des de la sortida de Vilanova, amb els darrers contraforts del massís del Garraf, fins a Tarragona, salvant algunes excepcions d'afioracions rocoses als termes de Roda de Berà, Torredembarra i Tamarit, que donen lloc a petites cales. La construcció de les darrerries del segle passat de la línia del ferrocarril ja va contribuir en bona part a la degradació dels aiguamolls, en partir-los en dos sectors ben diferenciats. El superior entre la carretera, que segueix —més o menys— el traçat de l'antic camí reial i la via del ferrocarril, i un altre, l'inferior, entre la via i la platja. Al sector superior, la via del tren, actuant com a mur de contenció, ja va permetre la dessecació dels esmentats prats i la seva posterior reutilització com a terres de conreu, malgrat que alguns hiverns

s'hi continuaven produint inundacions pels corrent d'aigua que baixaven de les muntanyes i també per les tempestes marines, que en ocasions arribaven fins i tot a remuntar les vies del ferrocarril.

El sector inferior, el marítim, situat, doncs, entre la via i la platja, va romandre molts anys encara feréstec, amb petits trossos treballats per la gent del poble, porcions de terreny conegudes com les Sorres. No obstant, amb el decurs dels anys tampoc no va poder resistir la fal·lera incontrolada d'urbanitzacions i construccions, que va marcar una grollera manera d'entendre el que es va qualificar de progrés i modernització. Repetim, doncs, que l'actual traçat de la carretera C-246 ens marca els principis de la terra ferma i, per tant, cultivable, amb lleugeres elevacions que arranquen dels 5-10 metres per acabar amb cotes màximes de 180-200 metres, ja als extrems del terme i tocant els de Cubelles, Castellet i Calafell.

Elevacions tots elles alternades amb fondos i terrasses de terres al·luvials ben aptes per a tota mena de conreu i surcades per diversos corrents d'aigua —avui secs— de major o menor intensitat. Aquests foren els llocs escollits pels primers pobladors del terme per situar-hi els seus habitatges.

Tots aquests assentaments, dels quals ja en tenim ferma constància, deurién estar relacionats entre si, dependents d'un nucli principal que en el nostre cas, per la seva extensió, seria el Corral del Castell. És també el de més a prop de la línia de costa i, per tant, el més exposat als contactes amb gent forània, tot rebent-ne mercaderies diverses, a més de productes de tota mena i nous costums i hàbits, que a poc a poc van anar canviant la seva forma de viure.

ASSENTAMENTS AL TERME DE CUNIT

Tots els assentaments coneguts en el terme de Cunit ens apareixen separats entre ells per distàncies entre els 500 i els 800 metres.

Es construeix l'habitatge al mateix costat dels camps de conreu, en alguns casos sobre el mateix rocalls de la muntanya —puig Pelós i Fondo d'en Roig—, com volent aprofitar fins a l'últim metre de terra per conrear-la. Tots ells apareixen orientats cap a llevant o cap al

migdia per gaudir al màxim de les hores de sol i de llum, ja que la major part de la vida es feia a l'exterior de l'habitable.

El Corral del Castell

Jaciment situat a 500 metres de la platja, sobre d'un turó allargassat paral·lel a la línia de la costa, al costat del torrent de Cunit, sobre uns 10-15 metres d'altura, al peu mateix de l'abans esmentada carretera C-246, que en aquest punt coincideix amb el traçat de l'antic camí reial. Malgrat la seva poca altura, gaudeix d'una gran visibilitat en tot el seu front, tant a llevant com a ponent. Per la gran dispersió de les troballes, pensem que deuria tenir una gran extensió i, per tant, seria el nucli principal i preponderant sobre tots els altres assentaments, ja més allunyats cap a cotes més superiors, però sempre dintre de les distàncies abans detallades.

Aquest jaciment va ser descobert a l'estiu de 1982 i un any després ja va ser totalment arrasat per la desídia municipal. Avui ja no en queda res. Tot el turó va patir una brutal degradació per l'extracció de terres i posterior rebaixat que va portar la construcció desmesurada de blocs d'habitatges. Tot sempre en ares del progrés.

La seva ràpida destrucció no va permetre a penes portar-hi a terme cap mena d'excavació. Tot el coneixement que se'n té és mercès a la gran quantitat de ceràmica recuperada al temps que les màquines excavadores hi anaven fent la seva feina, a base d'hores i hores de pacient i llarga espera i observació.

Malgrat que no hi van aparèixer estructures, l'única troballa confirmada va ser un camp de sitges, a la part més alta del turó, sitges amortitzades amb tota mena de material. Terres cendroses, ossos, pedres i molta ceràmica fragmentada, petxines, etc. És també el jaciment que està més a prop de l'actual nucli urbà de Cunit i segur que sempre ha estat sotmès a una intensa activitat agrícola, plantacions d'ametllers i oliveres, que probablement ja van fer desaparèixer les estructures originals de l'assentament. No obstant, a la dècada dels cinquanta encara hi quedaven unes parets molt antigues, aprofitades com a corrals per tancar ramats d'ovelles, que pel fet de trobar-se dintre de les terres propietat del castell es coneixien com a Corral del Castell.

La ceràmica recuperada arran de l'actuació de les màquines excavadores és abundant i pel seu detall ens permet relacionar-la a continuació: ibèrica a mà, de tradició hallstàtica; ibèrica comuna; ibèrica pintada com *kalathos*, *oinoches*, gerres globulars amb nansa de cistella, gerres de doble perfil, una d'elles amb la imatge d'un carnisser, exemplar únic en terres catalanes, a més de la típica àmfora ibèrica de boca plana, fusaioles i altre material.

Com a materials no ibèrics cal destacar dos peus de plàteres àtiques, amb decoració de palmetes; àmfores i morters punicoebusitans, àmfora grecoitàlica, àmfores Dressel 1 A i 1 B, campaniana A i B, parets fines a més de fragments de tegules, pedres de molí, dolies, com a cas ben curiós, una àmfora catalogada com a tripolitana antiga.

També en el fons d'una sitja es va recuperar una sèrie de ploms de xarxa de pescar, així com gran quantitat de closques de tellines, abundants a tots els jaciments. Un testimoni que ens demostra la incidència d'aquest petit mol·lusc en la primària alimentació d'aquella època.

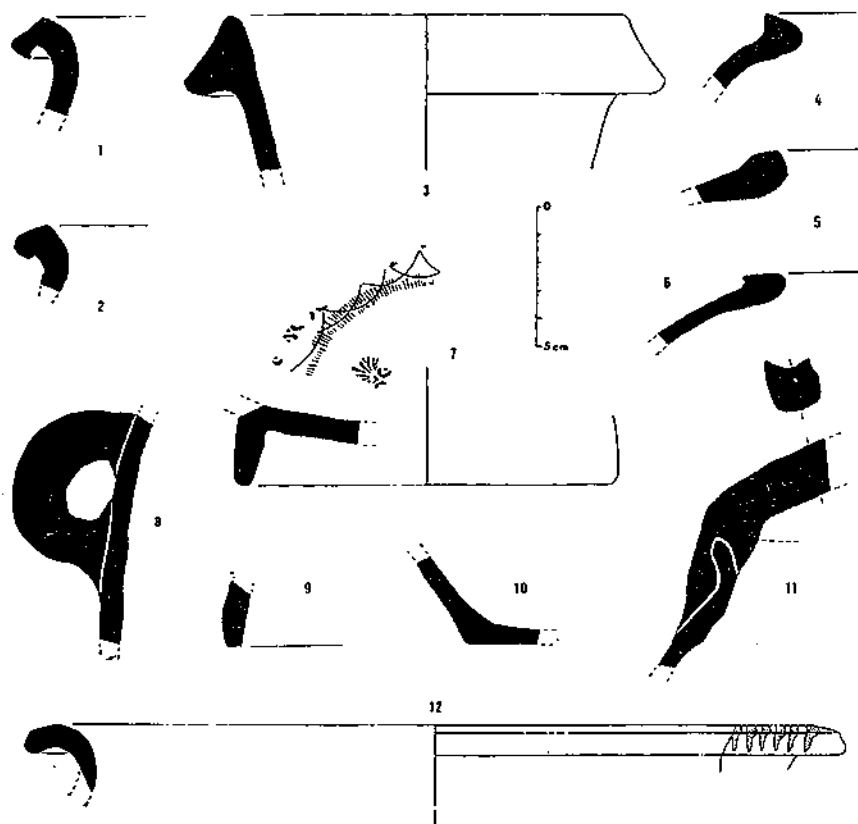
No gaire lluny d'aquest jaciment, més al sud —a uns 200 metres—, es van trobar, tres anys després, en el fons d'una cavitat voltada de terres cendroses, fragments ceràmics pertanyents a una gran gerra identificada com a pertanyent al neolític mitjà.

Sembla, doncs, que l'ocupació humana d'aquest turó del Corral del Castell va ser avançada, pràcticament hauríem de pensar des del neolític, amb una continuïtat potser no interrompuda fins a la romanització i el canvi d'era. No és la primera vegada que s'observa un nivell d'ocupació contínua des de l'època del bronze fins a l'època iberoromana. Per la ceràmica ibèrica caldria datar, doncs, una intensa activitat en aquest jaciment cap al segle IV aC, motivada, sens dubte, per les transaccions amb els primers marxants fenicis, probablement ebusitans, que creuaven la costa.

El fet de no haver-hi trobat el més mínim fragment de sigil·lata sembla indicar-nos que el lloc deuria ser abandonat cap al canvi d'era.

Puig Pelós

Jaciment situat a 1.200 metres de la platja i a uns 35 metres d'altura. Descobert el 1984. Està situat a uns 800 metres a ponent del

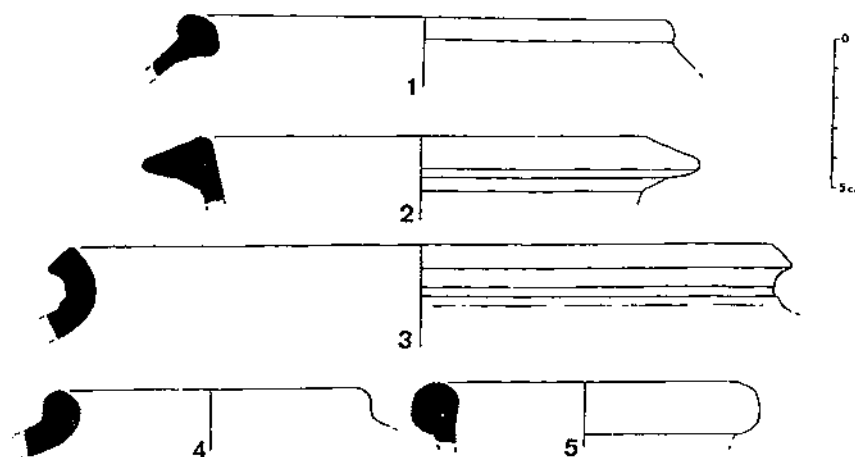

Materials recollits a l'assentament ibèric del Corral del Castell.

Figs. 7 i 9: Ceràmica àtica.

Figs. 1, 2, 4, 5, 6, 8, 10, 11 i 12: Ceràmica ibèrica.

Fig. 3: Ceràmica greco-itàlica.

Materials de l'assentament ibèric de Puig Pelós.

Figs. 1, 3 i 4: Ceràmica ibèrica.

Fig. 2: Àmfora greco-itàlica.

Fig. 5: Àmfora púnico-ebusitana PE 16.

Corral del Castell, emplaçat al peu d'un turó del qual rep el nom. És zona boscosa, si bé situada al capdamunt d'una plana de conreu delimitada al costat de llevant per un petit torrent —avui sec— conegut amb el nom de torrent de la Creueta.

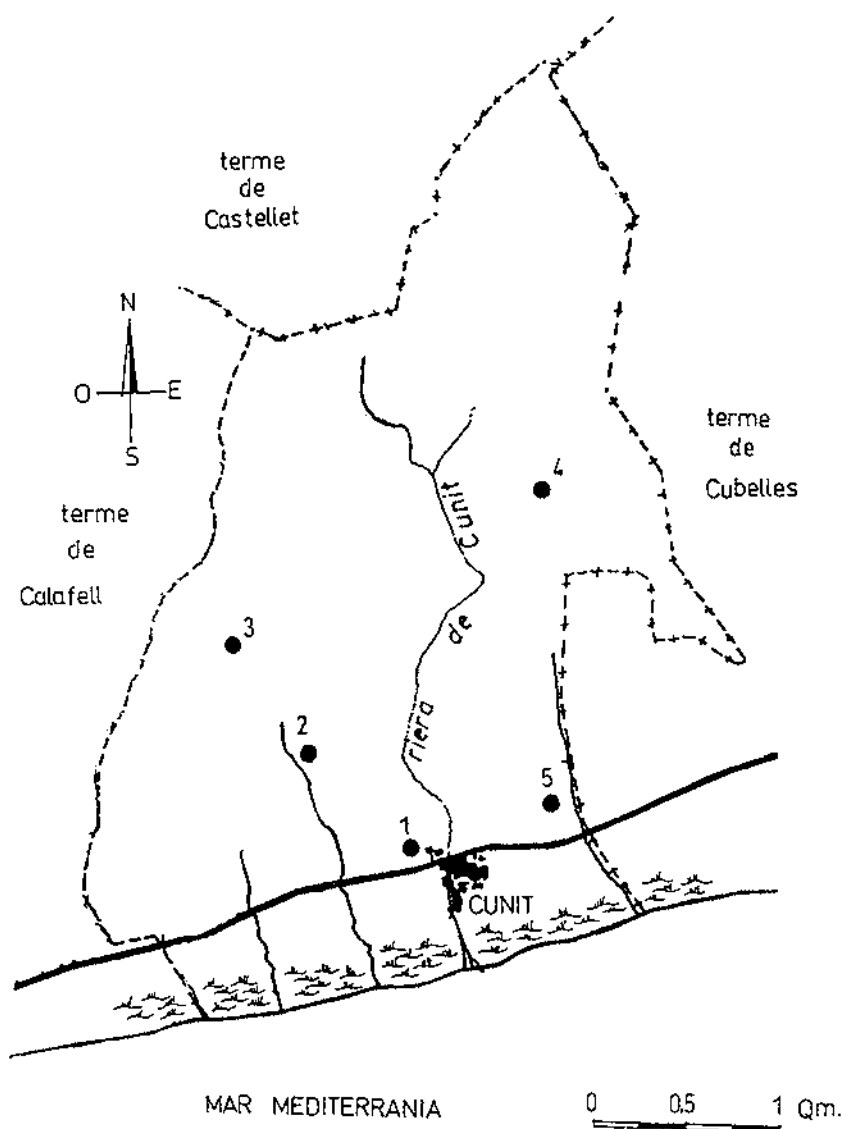
No s'hi ha practicat cap mena d'excavació. Tan sols recollida superficial de ceràmica, que ens ha donat: àmfora punicoebusitana PE-16, àmfora greco-itàlica, àmfora itàlica, ibèrica de boca plana, ibèrica comuna, pocs fragments de campaniana i poc més. No s'hi observen estructures, encara que sí uns marges molt gruixuts. Jaciment que caldria datar entre finals del II a.n.e. fins al I a.n.e.

El Fondo d'en Roig

Jaciment situat a uns 80 metres d'altitud i a uns 2.200 metres de la platja. Descobert casualment en el decurs de les obres d'explanació per a la construcció de l'autopista Sitges-el Vendrell, a finals del mes de novembre de 1995.

Ha estat objecte d'una excavació per part de l'empresa Codex i va donar com a resultat el descobriment d'un assentament ibèric amb estructures en perfecte estat de conservació. En alguns sectors les parets de pedra tenen quasi 1,50 i 1,80 metres d'altura, amb diversos graons al costat, la qual cosa permet suposar l'existència d'un pis superior. Sembla que es tracta d'un establiment de caire rural dedicat segurament a l'agricultura, amb tota probabilitat de cereals. A l'espera de la publicació dels corresponents informes i de la memòria definitiva, provisionalment podem pensar que es tracta d'una sèrie d'habitacions de traçat rectangular, articulades al voltant d'un gran espai que podria tractar-se d'un pati a cel obert. Tant a dintre de les habitacions com a l'exterior, s'hi troben diverses sitges i dues o tres grans estructures circulars, que podrien interpretar-se com a bases de premses de molí (?). De restes ceràmiques, se n'han trobat ben poques i tot fa pensar en un abandonament del lloc de forma pacífica, ja que no s'hi aprecien senyals de destrucció ni tampoc nivells ni traces d'incendi.

La poca ceràmica trobada pertany a àmfora punicoebusitana,⁽¹⁰⁾ precampaniana, àmfora ibèrica de boca plana, ibèrica comuna i poc més. Caldria situar-la cronològicament en una fase similar a l'establiment anterior de puig Pelós, és a dir, del III al II a.n.e.

Situació dels jaciments.

1. El Corral del Castell; 2. Puig Pelós; 3. Fondo d'en Roig;
4. Avenç de Sant Antoni; 5. Les Figueretes.

Avenc de Sant Antoni

És una cova avenc situada al NE del Fondo d'en Roig. És a uns 100 metres d'altitud i a 2.500 metres de la platja, diverses elevacions la separen de tots els altres jaciments esmentats. Va rebre el seu nom per estar situada prop de la masia de Sant Antoni, propietat de la família Bultó-Marquès, que en guarda diverses peces ceràmiques trobades al seu interior, en descobrir-se la seva existència a principis del present segle.

Avui dia està totalment abandonada i plena de tota mena de brutícia i deixalles, producte del vandalisme dels visitants de cap de setmana. És encara practicable. L'única actuació arqueològica duta a terme va ser una excavació en la dècada dels setanta, a càrrec d'un grup d'investigadors del Museu de Sabadell. El material ceràmic —urnes— i altres restes van permetre deduir que la cova havia estat lloc d'enterrament durant l'època del neolític. No obstant, deuria ser coneguda i visitada o, potser, esporàdicament habitada en època ibèrica, ja que s'hi va trobar ceràmica ibèrica comuna, així com fragments d'àmfora ibèrica de boca plana.

Les Figueretes

Jaciment situat a llevant del terme de Cunit, a 800 metres de la platja i a 6 metres d'altura. Es troba al capdamunt d'una excel·lent plana de cultiu, al costat del torrent de Sant Antoni, la qual li fa no tan sols de fita termenal, sinó també de límit provincial.

Va ser descobert també en la dècada dels vuitanta mercès a restes superficials de ceràmica en uns terrenys plantats de vinya. Pel fet de trobar-se afectat per una imminent urbanització, s'hi va dur a terme una excavació d'urgència a la primavera del 1988. En el decurs d'aquesta es van trobar diverses sitges, una de gran volum, amortitzades amb tota mena de material, predominantment sigil·lata.

El propietari de les terres, el senyor Alejandro Avinyó, ens va comentar que anys enrere, en rebaixar un marge, li van aparèixer dues gerres enormes que van ser destruïdes per la màquina excavadora. Recuperats diversos fragments, vam poder constatar que es tractava de dues dolies.

També es va recuperar una pedra de molí rotatori, descoberta en llaurar amb el tractor, sobre el mateix terreny abans esmentat.

Entre el material superficial tenim: campaniana, àmfora itàlica, àmfora Pascual, àmfora Dresserl 2-4 i 7-11. Vasets de parets fines i gran quantitat de sigil·lata, també ceràmica ibèrica comuna, fragments de vidre i tegules, àmfora ibèrica de boca plana i tan sols un fragment d'ibèrica pintada.

Ens trobem, doncs, davant d'una probable vil·la romana. Potser la que va aglutinar i amortitzar tots els altres assentaments ibèrics de la zona, sense descartar que tingués com a precedent propi un assentament rural idèntic als anteriors, però que per la seva singular situació —immillorable— fou objecte d'una transformació en una gran explotació agrícola, com és el cas de les vil·les romanes. La datació d'aquest jaciment caldria situar-la cap al II a.n.e. fins a l'I n.e.

CONCLUSIONS

Aquest detall del poblament protohistòric del terme de Cunit no fa més que confirmar el que ja es presumia de feia temps, el problema és que no se'n tenia documentació o proves suficients. Ara ja és diferent.

Amb una extensió total de 9,7 quilòmetres quadrats, prospectats en un 60%, hi tenim cinc assentaments coneguts, la resta del terme està ja molt edificada i si n'hi havia algun més, segur que ja no en queda cap resta. No obstant, mantenint aquesta proporció, ens donaria quasi un jaciment per quilòmetre quadrat, xifra que no deixa de ser prou important per l'època que estem estudiant.

Queda, doncs, ben demostrat que la façana marítima del Penedès va ser densament poblada, malgrat tractar-se d'un poblament dispers, repartit de ben segur entre nuclis d'estructures familiars a base de petits establiments camperols dedicats a l'agricultura —principalment de cereals—, per la gran quantitat de sitges presents a tots els jaciments en qüestió. Jaciments situats tots ells al costat mateix de les planes de conreu i dependents, sens dubte, d'un nucli principal o, com a mínim, d'un ordre ja superior. Cas ben similar als que ens trobem en altres termes veïns de la comarca.

Per altra banda, les restes ceràmiques també fan palès el fort tràfic i consum de productes punicoebusitans, presents abans de la romanització a tots els jaciments esmentats.

Sens dubte la nostra comarca queia de ple dintre de l'òrbita comercial —igual com les comarques de més al sud— dels marxants ebusitans, els quals, des d'algun assentament en terra ferma que encara no s'ha trobat —potser la mateixa Tarragona—, controlaven fermament les línies del comerç d'aquesta part del nostre país.

NOTES

- (1) *Història de Cubelles*, de Mn. Joan Avinyó i Andreu, pvre. Pàgs. 79 i següents.
- (2) La primera notícia de la troballa ens va ser comunicada pel regidor de l'Ajuntament de Cunit Manuel Estaran i Roca.
- (3) *Informació Arqueològica* núm. 40. "Notes sobre el poblament protohistòric de la costa del Baix Penedès", de J. Santacana, J. Sanmartí i R. Serra. Pàgs. 121-127.
- (4) *6è Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà*. "La jerarquia de nuclis en el poblament ibèric de la costa del Penedès", de J. Sanmartí i J. Santacana. Pàgs. 227 i següents.
- (5) Informe preliminar de l'empresa Coddex, facilitada pel batlle de Cunit, Daniel Coll i Olivé, al qual li agraïm la gentilesa.
- (6) Petita memòria d'excavació facilitada pel senyor Pere Casanovas, del Museu de Sabadell, i notícies orals del senyor Francisco Bultó i Marquès, expropietari de l'avenc.
- (7) Notícies orals facilitades per Xavier Solé i Palacín, arqueòleg encarregat de l'excavació d'urgència.
- (8) *La masia catalana*, Ed. Aedos, de J. Camps i Arboix. Pàgs. 9 i següents.
- (9) Notícies orals de la gent gran de Cunit.
- (10) Comunicació oral de l'arqueòleg Jordi Morer de Llorens.

BIBLIOGRAFIA

Quaderns de Treball. UAB. "El jaciment de l'Argilera i el poblament protohistòric del Baix Penedès", de J. Sanmartí, J. Santacana i R. Serra.

Monografies. Excavacions Arqueològiques a Catalunya, 11. "El poblament ibèric d'Alorda Park. Calafell", per J. Sanmartí i J. Santacana.

7è Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà. "Noves dades sobre el comerç fenici a Catalunya", de M.T. Mascort, J. Sanmartí i J. Santacana.

El vi a l'antiguitat. Economia i producció. Intercanvi, producció agrícola i models comercials a la costa del Penedès, de J. Sanmartí i J. Santacana.

Los asentamientos ibéricos ante la romanización. La evolución y el cambio del modelo de planteamiento ibérico ante la romanización. Un ejemplo, de M. Miret, J. Sanmartí i J. Santacana.

Arqueologia Espacial, 4. "Distribución espacial de núcleos ibéricos. Un ejemplo en el litoral catalán", de M. Miret, J. Sanmartí i J. Santacana.

Ámforas púnicas de Ibiza, de J. Ramón.